

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА

*Лектор: кандидат економічних наук, доцент
кафедри міжнародної економіки*

Черницька Тетяна Володимирівна

Мета курсу “Міжнародна безпека” -

сформуувати систему теоретичних знань, умінь і практичних навичок у сфері міжнародної безпеки, а також форм, методів і механізмів її забезпечення.

Завдання курсу "МБ":

- ◆ озброїти студентів знаннями щодо сутності міжнародної безпеки, її рівнів, ключових принципів та історичних передумов формування;
- ◆ засвоїти знання щодо суб'єктів та об'єктів міжнародної безпеки;
- ◆ навчити визначати сутність та загрози національній економічній безпеці, а також її місце у системі державного управління економікою;
- ◆ навчити студентів аналізувати структуру та механізм забезпечення економічної безпеки у банківсько-фінансовій та енергетичній сферах;
- ◆ сформувати вміння щодо загроз продовольчій безпеці та світового досвіду регулювання безпечності продуктів харчування;
- ◆ допомогти студентам освоїти методи та механізми сучасної системи протидії загрозам в інформаційній сфері;
- ◆ навчити визначати інструменти та важелі протидії відмиванню «брудних грошей»;
- ◆ сформувати вміння використовувати отримані знання у практичній діяльності, враховуючи тенденції та перспективи світогосподарського розвитку.

Предмет курсу "МБ" -

- ◆ система міждержавних відносин щодо забезпечення міжнародної безпеки в умовах загострення глобальних проблем людства.

Тематичний план науки "МБ"

1. Економічна сутність міжнародної безпеки та історичні передумови її формування
2. Система організації та забезпечення міжнародної військово-політичної рівноваги
3. Механізми та інструменти забезпечення національної економічної безпеки
4. Тіньова економіка як джерело загроз економічній безпеці
5. Міжнародна інформаційна безпека та її інструментальне забезпечення
6. Формування національної безпеки у фінансовій сфері
7. Механізми відмивання «брудних» грошей та боротьба з ним
8. Механізми забезпечення міжнародної безпеки паливно-енергетичного комплексу
9. Умови та фактори формування міжнародної продовольчої безпеки
10. Екологічна безпека та матеріально-фінансовий ресурс її забезпечення

◆ Всього 22 год. – 11 лекцій

**Порядок оцінювання поточної успішності студентів
протягом семестру
Максимальна оцінка – 50 балів
Блок 1 + Блок 2 + Блок 3**

БЛОК 1

Модульні завдання

Максимальна оцінка – **10** балів
Модуль 1 + Модуль 2

МОДУЛЬ 1.

Теоретичні та тестові завдання
Оцінка – від 0 до 5 балів
(0,1,2,3,4,5 балів)
Складається з 3-х завдань теоретичного характеру та тестових вправ за Темами 1-4 науки.
Час, відведений на виконання – 2 академічні години

МОДУЛЬ 2.

Контрольна робота
Оцінка – від 0 до 5 балів
(0,1,2,3,4,5 балів)
Складається з теоретичних завдань за Темами 5-10 науки.
Час, відведений на виконання – 2 академічні години

БЛОК 2

Контроль систематичності та активності роботи студентів протягом семестру

Максимальна оцінка – **32** бали

Активність і рівень знань при обговоренні питань та виконанні домашнього завдання, зокрема науково-аналітичного характеру:

- Семінарські заняття у формі тренінгу з елементами кооперативного навчання
Оцінка – від 0 до 3 балів на кожному семінарі (4 семінари):
- активність студента в обговоренні питань семінару, рівень підготовки аналітично-пошукових завдань, участь у ділових іграх та виконання завдань у малих групах;
- Семінарські заняття у формі розгорнутої бесіди, конференції, дискусії
Оцінка – від 0 до 2 балів на кожному семінарі (10 семінарів):
- рівень підготовки завдань та активність в обговоренні проблемних питань за темою семінарського заняття.

БЛОК 3

Виконання завдань для **самостійного** опрацювання
Максимальна оцінка – **8** балів

Виконання індивідуальних завдань для самостійного опрацювання
Оцінка – від 0 до 8 балів

- I. Підготовка аналітичної роботи з оцінки рівня економічної безпеки певної країни (з переліку, затвердженого викладачем)
- II. Участь у наукових конференціях, круглих столах, семінарах, симпозиумах, підготовка наукових публікацій тощо.

ТЕМА 1. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

- ◆ *1. Предмет курсу міжнародна безпека. Поняття національної та міжнародної безпеки.*
- ◆ *2. Генезис та еволюція системи міжнародної безпеки, її сучасні рівні.*
- ◆ *3. Структура сучасної системи міжнародної безпеки та її принципи.*
- ◆ *4. Регіональні та глобальні загрози міжнародній безпеці.*

В загальному розумінні безпека –

- ◆ *це стан чи положення, коли відсутня небезпека, або стан захищеності від загроз ключовим цінностям.*

Залежно від об'єкта:

- ◆ «безпека людини» в її індивідуальній якості,
- ◆ «безпека групи людей» (наприклад, етнічних груп),
- ◆ «безпека суспільства»,
- ◆ «національна безпека» держав,
- ◆ «регіональна безпека» або «колективна безпека» груп держав (що складають регіон, союз тощо),
- ◆ «глобальна безпека» всієї світової спільноти як одного цілого.

За функціональним типом загроз і засобів захисту від них безпека:

- ◆ військова,
- ◆ економічна,
- ◆ політична,
- ◆ екологічна,
- ◆ техногенна,
- ◆ енергетична,
- ◆ продовольча,
- ◆ демографічна,
- ◆ культурна,
- ◆ інформаційна і т.д.

За джерелами зародження
загроз і спрямованістю засобів
захисту від них безпека :

- ◆ *внутрішня,*
- ◆ *зовнішня.*

Уолтер Липпман:

- ◆ *«Держава знаходиться у стані безпеки, коли їй не доводиться приносити у жертву свої законні інтереси з метою уникнення війни і коли вона в змозі захистити за необхідності свої інтереси шляхом війни».*

Національно-державний інтерес –

- ◆ *це фундаментальний принцип забезпечення життєздатності держави, слідування якому дозволяє не лише зберегти націю як єдине ціле, а й забезпечити їй достатні перспективи росту.*

Ієрархія системи національно-державних інтересів

Корінні інтереси

Основні
інтереси

Другорядні
інтереси

Небезпека –

- ◆ об'єктивно існуюча можливість негативного впливу на соціум, у результаті якого йому може бути завдано будь-якої шкоди, що погіршує його стан, а також надає його розвитку небажаних динаміки або параметрів (характер, темпи, форми тощо).

Джерела небезпеки:

- ◆ Природні
- ◆ Техногенні
- ◆ Соціальні

За ступенем ймовірності виникнення

- ◆ Реальна небезпека передбачає невідкладне реагування на виникнення негативних впливів.
- ◆ Потенційна пов'язана з майбутніми негативними умовами діяльності держави, суспільства чи індивіда.
- ◆ Уявна небезпека є суб'єктивним перебільшенням реально не існуючої небезпеки.

Ескалація деструктивних чинників безпеки

За характером адресної спрямованості та ролі суб'єктивного фактору у виникненні несприятливих умов:

- ◆ Виклик – сукупність обставин, не обов'язково конкретно загрозливого характеру, але, безумовно, таких, що вимагають реакції на них;
- ◆ Ризик – можливість виникнення несприятливих і небажаних наслідків дії самого суб'єкта;
- ◆ Загроза – найбільш конкретна і безпосередня форма небезпеки, створена цілеспрямованою діяльністю відверто ворожих сил. Загроза безпеці є сукупністю умов і факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави.

Загрози національній безпеці:

- ◆ Територіальні претензії
- ◆ Замах на державну єдність і територіальну цілісність країни
- ◆ Втручання у внутрішні справи держави
- ◆ Локальні війни і збройні конфлікти, передусім всередині та у безпосередній близькості від кордонів держави
- ◆ Розповсюдження ядерного та інших видів зброї масового знищення
- ◆ Якісне і кількісне нарощення збройних сил країнами-сусідами
- ◆ Міжнародний тероризм
- ◆ Дискримінація економічних інтересів держави
- ◆ Замах на національні багатства (в т.ч. природні ресурси) країни
- ◆ Масова дискримінація громадян держави у зарубіжних країнах
- ◆ Нанесення шкоди екологічній системі життєзабезпечення та ін.

До суб'єктів забезпечення безпеки на міжнародній арені відносять:

- ◆ держави,
- ◆ коаліції держав,
- ◆ регіональні та глобальні організації чи агентства.

національна система безпеки

- ◆ є спеціально створеною в країні конституйованою сукупністю установ, інститутів та закладів, а також засобів, методів і напрямів їх діяльності з забезпечення надійного захисту національних інтересів країни.

Основні функції системи безпеки держави:

- ◆ виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави, здійснення заходів з їх попередження чи нейтралізації;
- ◆ створення і підтримка в готовності сил і засобів підтримання безпеки;
- ◆ управління силами та засобами забезпечення безпеки у повсякденних умовах і за надзвичайних обставин;
- ◆ здійснення системи заходів з встановлення нормального функціонування суб'єктів безпеки;
- ◆ участь у заходах із забезпечення безпеки за межами країни у відповідності з міжнародними угодами і договорами, укладеними чи прийнятими державою.

Основні об'єкти національної безпеки:

- ◆ особистість (індивідуум);
- ◆ суспільство, суспільні чи інші організації та об'єднання;
- ◆ держава.

Комплексна оцінка сили держави за Г.Моргентау:

- ◆ географічне положення,
- ◆ природні ресурси,
- ◆ промислові можливості,
- ◆ населення,
- ◆ національний характер,
- ◆ національна мораль,
- ◆ ступінь підтримки населенням уряду,
- ◆ якість дипломатії,
- ◆ якість управління.

Методика оцінки сили держави, розроблена Р.Кляйном:

$$V_m = (K_m + E_n + V_n) \times (S_c + N_v), \text{ де}$$

- ◆ V_m – видима сила держави,
- ◆ K_m – критична маса, що складається з відношення к-ті населення до території,
- ◆ E_n – економічний потенціал,
- ◆ V_n – військовий потенціал,
- ◆ S_c – стратегічна ціль,
- ◆ N_v – національна воля.

Заходи забезпечення національної безпеки:

- ◆ політичні (від дипломатичних нот до «психологічної війни» і вбивства небажаних політичних діячів);
- ◆ військові (від «демонстрації прапору» до застосування ядерної зброї);
- ◆ економічні (від відмови у поставках певних видів технологій до повної економічної блокади);
- ◆ соціальні (від допомоги бідним до розстрілу бастуючих);
- ◆ екологічні (від заборони виробництва фреонів до вивозу отруйних відходів до ін. країн).

Стратегія -

- ◆ створення і вдосконалення необхідної сили і розробки поведінки заради досягнення поставленої мети. Розробка стратегії передбачає побудову дерева цілей.

Курс –

- ◆ *це система заходів, що здійснюються в інтересах досягнення проміжкових цілей і розв'язання поставлених завдань.*

Сценарій –

- ◆ *спосіб встановлення логічної послідовності рішень і пов'язаних з ними подій з метою визначення альтернатив розвитку соціальних систем.*

Міжнародна безпека –

- ◆ система міжнародних відносин, заснована на дотриманні всіма державами загальновизнаних принципів та норм міжнародного права, що виключає можливість вирішення спірних питань і протиріч між ними шляхом застосування сили та погроз.

Принципи міжнародної безпеки:

- ◆ ствердження мирного існування в якості універсального принципу міждержавних відносин;
- ◆ забезпечення рівної безпеки для всіх держав;
- ◆ створення дієвих гарантів у військовій, політичній, економічній та гуманітарній сферах;
- ◆ недопущення перегонів озброєння у космосі, припинення всіх випробувань ядерної зброї та повна її ліквідація;
- ◆ беззаперечна повага суверенних прав кожного народу;
- ◆ справедливе політичне врегулювання міжнародних криз і регіональних конфліктів;
- ◆ зміцнення довіри між державами;
- ◆ формування ефективних методів попередження міжнародного тероризму;
- ◆ знищення геноциду, апартеїду, пропаганди фашизму;
- ◆ виключення з міжнародної практики усіх форм дискримінації, відмова від економічних блокад і санкцій (без рекомендацій світової спільноти);
- ◆ встановлення нового економічного порядку, що забезпечуватиме рівну економічну безпеку всіх держав.

Основні способи забезпечення міжнародної безпеки:

- ◆ двосторонні договори про забезпечення взаємної безпеки між зацікавленими країнами;
- ◆ об'єднання держав у багатосторонні союзи;
- ◆ всесвітні міжнародні організації, регіональні структури і інститути для підтримки міжнародної безпеки;
- ◆ демілітаризація, демократизація та гуманізація міжнародного політичного порядку, встановлення верховенства права у міжнародних відносинах.

Залежно від масштабів прояву розрізняють такі рівні міжнародної безпеки:

- ◆ національний;
- ◆ регіональний;
- ◆ глобальний.

11-а ст. Статуту Ліги Націй

- ◆ *«...оголошується, що будь-яка війна чи загроза війною, стосується вона прямо чи опосередковано будь-кого з членів Ліги, цікавить Лігу в цілому і що остання повинна вжити заходів, здатних дієвим чином захистити мир націй».*

Декларація з питань всезагальної безпеки (Москва, жовтень 1943 р., міністри закордонних справ Великобританії, СРСР, США)

- ◆ “... необхідність заснування в можливо більш короткий термін всезагальної міжнародної організації для підтримки міжнародного миру і безпеки, заснованої на принципі суверенної рівності всіх миролюбних держав, членами якої можуть бути всі такі держави – великі та малі”.

Завдання ООН (25.04. 1945 р.):

- ◆ Підтримувати міжнародний мир і безпеку
- ◆ Приймати ефективні колективні заходи з попередження і усунення загрози миру
- ◆ Гасити акти агресії та інші порушення миру
- ◆ Проводити мирними заходами врегулювання чи вирішення міжнародних спорів або ситуацій, які могли б призвести до порушення миру.

НАТО (1949 р.)

Країни-засновниці:

- ◆ США,
- ◆ Канада,
- ◆ Ісландія,
- ◆ Велика Британія,
- ◆ Франція,
- ◆ Бельгія,

- ◆ Нідерланди,

Мета НАТО -

- ◆ зміцнення стабільності та підвищення добробуту у Північноатлантичному регіоні.
- ◆ “Країни-учасниці об’єднали свої зусилля з метою створення колективної оборони і збереження миру та безпеки”.

Стратегічна концепція НАТО 2010 р. “Активна участь, сучасна оборона”

- ◆ *Коллективна оборона*
- ◆ *Кризове регулювання*
- ◆ *Безпека на основі співробітництва*

Регіональні команди НАТО:

- ◆ Союзні сили Північної Європи: Бельгія, Велика Британія, Німеччина, Данія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Польща, Чехія; штаб-квартира у м. Брунсаме, Нідерланди;
- ◆ Союзні сили Південної Європи: Угорщина, Греція, Італія, Іспанія, Туреччина; штаб-квартира у м. Неаполь, Італія.

Розширення НАТО:

- ◆ I хвиля: 18.02.1952 р. – Греція та Туреччина
- ◆ II хвиля: 9.05.1955 р. – ФРН (з 1990 р. – Об'єднана Німеччина)
- ◆ III хвиля: 30.05.1982 – Іспанія
- ◆ IV хвиля: 12.03.1999 – Угорщина, Польща, Чехія
- ◆ V хвиля: 29.03.2004 – Болгарія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія, Естонія
- ◆ VI хвиля: 1.04.2009 – Албанія, Хорватія

Учасники Плану дій зі членства в НАТО:

КРАЇНА	Партнерство заради миру	Індивідуальний партнерський план	Прискорений діалог	План дій зі членства
<u>Македонія</u>	Листопад 1995			Квітень 1999
<u>Чорногорія</u>	Грудень 2006	Червень 2008	Квітень 2008 ¹	Грудень 2009
<u>Боснія і Герцеговина</u>	Грудень 2006	Січень 2008	Квітень 2008	Квітень 2010

Учасники Прискореного діалогу:

Країна	Партнерство заради миру	Індивідуальний партнерський план	Прискорений діалог
<u>Україна</u>	Лютий 1994	Листопад 2002	Квітень 2005
<u>Грузія</u>	Березень 1994	Жовтень 2004	Вересень 2006

Учасники Індивідуального партнерського плану:

Країна	Партнерство заради миру	Індивідуальний партнерський план
<u>Азербайджан</u>	Травень 1994	Травень 2005
<u>Вірменія</u>	Жовтень 1994	Грудень 2005
<u>Казахстан</u>	Травень 1994	Січень 2006
<u>Молдова</u>	Травень 1994	Травень 2006

“Партнерство заради миру”

Країна	Початок участі в програмі
<u>Фінляндія</u>	Травень 1994
<u>Швеція</u>	Травень 1994
<u>Туркменія</u>	Травень 1994
<u>Киргизія</u>	Червень 1994
<u>Росія</u>	Червень 1994
<u>Узбекистан</u>	Липень 1994
<u>Білорусь</u>	Січень 1995
<u>Австрія</u>	Лютий 1995
<u>Швейцарія</u>	Грудень 1996
<u>Ірландія</u>	Грудень 1999
<u>Таджикистан</u>	Лютий 2002
<u>Сербія</u>	Грудень 2006
<u>Мальта</u>	Квітень 1995 (до жовтня 1996); квітень 2008

Характерна особливість сучасної системи міжнародної безпеки -

протистояння двох тенденцій:

- ◆ (1) фрагментація та регіоналізація міжнародної безпеки, результатом чого є напруженість і суперництво;
- ◆ (2) прагнення до глобальної стратегічної взаємопов'язаності.

Факти, що свідчать про наявність фрагментації та регіоналізації міжнародної безпеки:

- ◆ 1. Децентралізація системи міжнародної безпеки, що призвела до фрагментації світу на відносно самостійні комплекси регіональної безпеки.
- ◆ 2. США - єдина у світі військова наддержава, геополітичним амбіціям якої складно протистояти.
- ◆ 3. Після закінчення "холодної війни" великі держави (окрім США), вирішуючи проблеми безпеки, перш за все, керуються регіональними інтересами.

Продовження:

- ◆ 4. Зросла конкуренція між великими державами і регіонами світу. Відомий вчений Ч.Капхен переконаний, що поновлення суперництва між великими державами світу вже визначено, а значною мірою цьому сприяють США, він прогнозує створення загальним добробутом ЄС конкуренцію для США, піднесення РФ, подальше зростання економіки Китаю та перетворення його на цілий регіон, подолання Японією наслідків економ. спаду та розширення її впливу в економічній і політичній сферах.
- ◆ 5. Збільшення кількості конфліктів і локальних війн, що є наслідком зникнення стримуючих механізмів після розпаду біполярної системи світу. За холодної війни більшість локальних конфліктів не вирішувались, накопичуючи від'ємний потенціал, а коли зник нагляд з боку США та СРСР, конфлікти загрозливим чином оновилися.

Факти, що засвідчують існування спрямованості на глобальну стратегічну взаємопов'язаність:

- ◆ 1. Загроза національній безпеці перестає бути виключно військовою, а набуває різного характеру. Необхідним є створення глобального механізму координації і співробітництва між країнами. На перший план виходять глобальні проблеми (збройні конфлікти, масова бідність, деградація навколишнього середовища, потоки біженців, наркотики, злочинність тощо), вирішення яких потребує колективних зусиль.
- ◆ 2. В багатьох регіонах відбувається зсув у напрямку спільної оборони або багатосторонніх заходів безпеки. Сьогодні військова глобалізація, загрози та виклики глобального характеру спонукають до переосмислення ідеї національної безпеки та її практичної реалізації. Доктрина національної безпеки лишається одним з найважливіших принципів сучасної державності.

Головні шляхи зміцнення миру в планетарному масштабі:

- ◆ Співробітництво країн у сфері зупинки гонки озброєння;
- ◆ Просування ініціатив з часткового чи повного роззброєння (в першу чергу ядерного);
- ◆ Попередження та ліквідація збройних конфліктів, міжнародної напруги;
- ◆ Зниження рівня військових потенціалів до розмірів, що відповідають оборонним потребам;
- ◆ Викорінення в міжнародних відносинах будь-яких форм нерівноправ'я, проявів великодержавності та гегемонії;
- ◆ Спільне вирішення глобальних проблем;
- ◆ Перетворення узгоджених принципів міжнародної безпеки в конкретні договірні зобов'язання держав і створення надійної системи суворого контролю над дотриманням договорів;
- ◆ Побудова міжнародної системи безпеки через озброєння фокусується на виключенні війни із життя людства, досягненні без'ядерного миру;
- ◆ Зниження ролі сили та насильства у сфері міжнародних відносин.

Збереження міжнародної безпеки є основним завданням таких міжнародних організацій:

- ◆ ООН, Рада безпеки ООН, ОБСЄ, НАТО, ОДКБ (в СНД), ШОС, Регіональний форум (в АСЕАН), Рух держав, що не приєдналися; Ліга арабських держав, Організація африканської єдності та інші регіональні організації.

Геополітичні загрози -

- ◆ це явища, що дестабілізують геополітичну ситуацію у світі, котрі, якщо їм не протистояти і не регулювати їх, можуть призвести до світового хаосу.
- ◆ *Регіональні та локальні війни, порушення режиму ядерного нерозповсюдження, сучасне виробництво і торгівля зброєю, міжнародний тероризм, сучасні конфлікти, деградація навколишнього середовища, проблема демографії та глобальної міграції.*

Глобальні проблеми, що впливають на стан МБ:

- ◆ - до **першої групи** належать проблеми, пов'язані з основними протиріччями в житті людства (попередження світової ядерної війни, припинення гонки озброєння, подолання розривів у рівнях розвитку між Північчю та Півднем);
- ◆ - до **другої групи** належать проблеми, що належать до сфери відносин людини та середовища її існування (ліквідація енергетичних, сировинних та продовольчих проблем, раціоналізація природокористування та покращення якісних його характеристик, освоєння космічного простору і т.ін.);
- ◆ - до **третьої групи** входять проблеми, що виникають у відносинах між людиною і суспільством (використання досягнень НТП, вдосконалення систем охорони здоров'я та освіти, соціальні та духовні аспекти розвитку особистості та ін.).